

ACC. N:R M. 14659:1-12.

Landskap: Blekinge Upptecknare: Agneta Sundelöf, Lund
Härad: Östra Berättare: Selma Olsson
Socken: Torhamn Berättarens yrke: lantbr. hustru
Uppteckningsår: 1958 Född år 1886 i Lösen

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-12.

Lu F 73

Selma Olsson är lantbrukarhustru 'på undantag'. Uppfostrades sen unga år hos sin morfar i Torhamn. Gifte sig 1908 och har sen dess bott på Möckleryd gård.

LUF 73

"Kontakten med Karlskrona var ganska god. Det fanns allmän körväg hit, och det var inte länge sen man fotrfarande for med häst och vagn dit. Men oftast for man med båten som gick då. En 2 - 3 ggr om året gjorde man resan, men på vintrarna var det rysligt och kallt på båten. Och så for man dit för att sälja sina produkter. T.o.m. jag har i min barndom stått på torget i stan och sålt kalvkött och ägg, men vanligtvis var det de små gårdarna som avyttrade sin varor där. Lantbrukarna vände sig till mejeriet och till hemslaktarna. Min morfar talade om, att när koleran gick här på 1860 - talet, fick man inte fara in till stan. Men det fanns en uppgörelse att de som hade något att sälja fick lägga det vid Vita kro (vet inte vad det var för något, bara att det var en plats i närheten av Karlskrona, som kallads så) och sen kom de från stan och hämtade det.

X. Torhamns ev.
(m. S.)

Någon skillnad på folk har här aldrig gjorts. Den enda var mellan bra och dåliga människor. Det fanns ju en del nedrigt folk och festare, som stenhuggarna under min uppväxttid. De kom delvis från annat håll, och de spritade. Man vågade sig knappast ut på lördagkvällarna, och rent hus gjorde de ibland i missionshusen.

Några möjligheter till arbete för att tjäna pengar hade kvinnorna inte alls. Det enda var att tjäna hos bönderna. Det var dåligt i städerna också. En gammal kvinna har berättat för mig, att hon och hennes flicka gick barfota härifrån till stan en gång. De hade knyten med skor och sina bästa kläder, och när de kom till Vita kro bytte de om. Så gick de från hus till hus och försökte få plats åt flickan, men de fick gå hem igen i oförrättat ärende.

Man spann och vävde mycket, men bara till husbehov.

När jag var i 10 -årsåldern, fanns det massor av folk här. Varje gård hade sina torpare, som kom och gjorde sin dagsverken, och dessutom hade de tjänstefolk. Min man och jag hade fast anställda 2 jungfrur och en dräng och så lejde vi extra i brådskan-
de tider. De fast anställda hade högst 300 kr om året och så kunde de få ett förklädestyg, kanske t.o.m. till en klänning bredvid. Vid bak fick flickorna som var extra-amställda alltid en brödkaka, och det kunde man ge en man också, men då skulle man veta att han var från ett fattigt hem.

Nu finns det inget folk kvar här alls. De mera försigkomna har alla försvunnit till städerna, de som går kvar vill och kan inte mycket. Jordbruket har det besvärligt, bönder och backstugesittare får hjälpas åt, för folk att leja är svårt att få tag i.

Som exempel på möbler och möbleringsplan kan jag berätta hur det såg ut i mitt uppväxthem, alltså min morfars hus i Torhamn, och hur vi själva hade det här i Möckleryd.

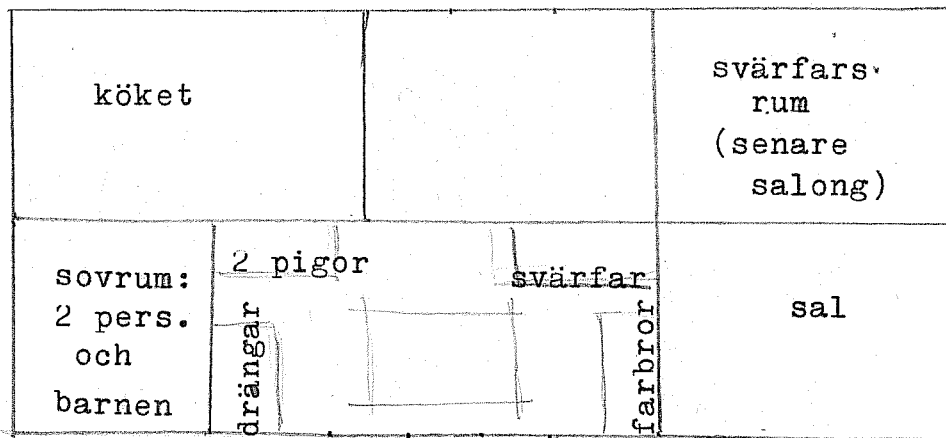
Morfars hade i sitt skrivrum en chiffonjé, ett stort skrivbord, en soffa och några stolar. I matsalen var det ett matsalsbord mitt på golvet med stolar, ett par rottingfåtöljer och ett litet bord, och mellan fönstren en spegel. I salongen en hörnsoffa, en sån där man nu kallar fästmanssoffa, och likadana stolar. Det var en nätt liten möbel med svängda ben. Så fanns där en spegel, och en hög (nästan 2 m) svartlackerad prydnadshylla. Den hade en svarvad ställning, som gick i spiral, med hyllor mellan. På dem ställde man små figurer i porslin, miniatyrträskor, fotografier och sådant där. Så fanns där brysselmatta och kristalkrona. Köket var rysligt grannt. Vi hade en massa koppar som alltid hölls skinande blankt. Det var jag och min syster som putsade det, och visst var vi ledsna på allt arbetet med det ibland, men köket blev vackert. Över ena fönstret var där 6 kopparlock, över det andra 4 stora ~~kannor~~ tennfat och många koppartallrikar, 6 kopparspannar hängde i rad ned från en bjälke i taket och runt hela spiselhuvens stod kopparlock och kaffekannor. Längs ena lågväggen gick en disk, och under den fanns där en hylla där alla grytorna i koppar låg på rad och en stor malmgryta fanns där också som glänste som guld när den var nypolerad.

Överallt var det korkmattor utom i köket, där det var

skurgolv. På alla golv låg mattor, hemvävda trasmattor och hemvävda nöthårsmattor, som var så modernt då. I köket hade vi halmmattor, som vi vävt in svarta trasor i, i ränder lagda i rutor.

Gården i Möckleryd hade min mans far köpt, och då stod det en 'långbyggnad' (stor parstuga) där den nya gården nu står. Den lät min svärfar bygga för ungefär 70 år sedan.

Plan:

Vi hade länge min mans far och en bror boende hos oss. Farfar hade eget rum, men han ville ändå ligga tillsammans med de andra i det stora rummet.

I det stora rummet bäddades sängarna upp högt på dagen och täcktes med vita lakan, och på golvet låg 4 trasmattor i fyrkant. Jag tyckte det såg riktigt rart och trevlig ut.

När jag kom dit fanns där inga korkmattor, men 7 år efter bröllopet fick vi, 1915. Tapeter var där överallt t.o.m. i köket. Sen blev det panel där och till sist målning.

Möblerna i salen var bl.a. en buffé, en soffa och fina handgjorda stolar med rotingsitsar.

I farfars rum hade vi vår salongsmöbel, som vi köpte 1914 ungefär. Det var möbelhandlare Nyman i Karlskrona, som kom hit ut och visade upp den för dem han trodde skulle vilja ha den. Det var en löjtnant inne i stan som hade beställt den, men sen inte kunna lösa i den. Det hände då och då att möbelhandlarna kom ut och visade upp smakprov på vad de hade att sälja.

Torhamnsspecialiteter av gammalt i mat är vita kroppkakoer, d.v.s. gjorda på kokt potatis. I bakväg är det mandelmusslor och smörbakelser. De tre sakerna görs och ätes fortfarande.

Mest all mat förr var saltad, utom lite vid jul och påsk då man just hade slaktat, och det var kallt nog för att man skulle kunna få färskt sovel att hålla sig ett par veckor.

I vardagslag åt man sill och potatis 2 ggr i veckan på gårdarna, men det fanns de som aldrig hade råd till något annat. Sillen var färsk på sommaren och annars saltad. Så åt man saltad torsk, rotmos med sovel, köttsocka, ärter och fläsk, och kroppkakor.

Ända tills efter första världskriget var det rätt knäppt med maten, men sen började det gå mot vad det nu är.

✓ Minuppfattning - De gråa kroppkakorna på rensivan potatis är Torhamns-specialité.
A.S.

Mest drack man mjölk, möjligen ett slags öl på sommaren, då man behövde något extra läskande.

Allt smör kärnades ju hemma, mjölken skummades när den började lockna (surna) och den grädden kärnades.

Man gjorde både ~~grov~~ grovt och fint bröd i de stora bakugnarna, men mest helgrovtt. Man slog ihop degen en dag innan och den fick stå över natten sen man slagit kokhett vatten över den. Sen knådades den i en hel timme om man var två om det--- annars i 2 timmar --- och därpå fick den jäsa i 4 tim. med surdeg och lite jäst. Om det var helgrovtt fick det stå i ugnen i 2 tim. --- bröden vändes efter 1 tim. --- för kakorna var stora. De kunde räcka i 14 dagar för en människa. Det var inte svårt att få den tätta värmen i ugnen, man visste precis hur många vedträn man skulle ha och hur stora de skulle vara.

Man gjorde 3 stora bak till jul: ett helgrovtt och ett halvfint om vardera 15 - 16 kakor, och ett helfint om 10 st. Dessutom gjorde man kaffebröd och kakor. En kaka som är typisk för trakten här, är gofånen. Gofånen gräddas i speciella järn, och formen på dem är en rektangel av 6 gång^{er} 12^{ca} ungefär med geometriska mönster på. Det är en "prydnadskaka" och den läggs också alltid upp på ett karakteristiskt sätt --- i en stapel med kakorna vinkelrätt mot varandra. (smakar ungefär som spettekaka)

En annan gammal kaka är smörbakelsen. Den gjordes ofta

14
7

14

7

som s.k. bakelsetårta förr. Man gjorde en stor rund botten X
-40 cm^{diagonal} av smördegen och lade på ett stor fat, som var avsett
för just sådana tårtor, Så kokte man en katrinplommonkräm på
plommon, som man tagit kärnorna ur och skurit i bitar, och bred-
de den på smördegsbotten. Sen satte man färdiga smörbakelser --
i form av 5 - uddiga stjärnor --- tätt, tätt ovanpå. De skulle
stå så tätt, för var och en av de som tog av tårtan skulle ha
en hel bakelse. Jag minns att ibland fick man dela dem mitt itu
för gästerna var så många. Var de där tårtorna riktigt fina, var
de glaserade också. Sådana tårtor var mycket vanliga som begravn-
ningsförning.

Man hade det sparsamt till vardags, men vid jul och
kanske till pingst hade lantbrukarna stora kalas. Och äldre män-
niskors födelsedagar firades också --- det kunde vara 50 - års
kalas med så mycket folk som vore det stormöte. Vid husförkörs-
kalasen inbjöds hela roten och dessutom dem man själv ville ha
med --- kunde bli 70 - 80 personer. Men det festades många gån-
ger lite väl våldsamt, så det blev obehagligt för fruntimren.
Det var så lätt att få tag i sprit, i mina föräldrars barndom
fanns det bränneri t.o.m. här i Möckleryd. Och det drack mycket
--- det fanns de som spritade sönder sig. De som ursprungligen
ägde vår gård, hade gått i konkurs därför, och sen försvunnit
till Amerika.

Hemma hos morfar hade vi en hel del kalas. Han, han

hette Sven Håkansson, var förmögen och var socknens förtroende-
man, som hade mycket med kommunens göremål att skaffa. Bl. a. där-
för hade vi en del middagar t.ex. taxeringsmiddagen en gång om
året. Det måste ha varit när jag var så där en 10 år, som vi hade
sådana där. Då bjöds länsman, kronofogden och skrivaren, som res-
te med dem runt, och så andra bekanta till morfar. Det kalaset
varade alltid i 2 dagar, och en middag kunde bestå av buljong
med pastejer, smörgåsbord, någon stek med potatis och glass som
vi gjort själva.

Jag minns förresten att jag alltid hade en liten fö-
delsedagsmiddag, när jag var ung.

Kals@ i den gamla stilen rinns det mycket lite av nu.
Till jul är det bara släkten man bjuder numera, och det är omöj-
ligt att ha stora middagar, för man kan inte få någon hjälp.

Presenter gav man nog bara till äldre människor.
fr. o. m. 50 år fick man födelsedagspresenter varje 5- tal.
Morfar fick t.ex. silverpokaler.

'Giftepresenter' gav man om man hade råd, andra fick
bli utan. Han skulle om han kunde ge: brosch, klocka, klockkedja,
och ring, allt av guld. Och så en 'svampedosa', d.v.s. luktdosa
som kvinnorna hade i kyrkan och satt och luktade i, och fanns det
bara en i bänken så fick den vandra längs hela raden. Brudklän-
ningen, en svart sidenklänning med vit slöja, skulle brudgummen
också ge sin brud. Hon skulle ge skjortknappar, manschettknappar

och brudgumsskjorta. Men jag tror inte hon skulle sy den själv. Den skulle vara köpt i stan.

Bjudningssättet är det samma nu som förr. ~~xxx~~ T.o.m. på 1800 - talet bjöd man med kort. Men det hände också att man gick runt till gårdarna med bud, jag har själv gått runt många gånger och bjudit.

Förr blev dock barnen också inbjudna till bröllop och begravningar.

Bjudningstiderna är också de samma. Möjligtvis bjöd man på middag tidigare förr, om det var mycket gamla människor inbjudna, så där 2 - 3 på eftermiddagen. Och så höll man nog på lite längre --- det var ju så mycket mat.

Det fanns inga organiserade nöjen, men det var ju dansbanor här och där i socknen. En låg här ovanför på Möckleryd ~~så~~ slätt --- där är nu planterad skog. Dit fick vi egentligen inte gå, och likadant var det på många gårdar, men det hände nog att man smög sig dit utan lov. Där träffades drängar och pigor och barn från gårdarna helt demokratiskt. Man lekte ringlekar och ringdanser, och de som kunde dansade, schottis och polka. Där var det också dans på midsommarafton, och då fick vi vara med, men först sen vi blivit 15 - 16 år, dessförinnan fick vi inte gå ut-om dörren.

Från gårdarna bjöd vi varandra på ungdomsbjudningar en gång om året och kanske någon extra gång på sommaren då vi

kunde vara utomhus. På de kalasen lekte vi ringlekar och det vi kallade sittande lekar, som 'gömma ring' och lösa gåtor.

I hemmen fick vi inte dansa --- fast i mågra hem hände det väl att de fick.

Så hade vi slädpartier för både unga och gamla. Då körde de inbjudna med sina flickor i skrindor till gården, som bjöd, och där åt och drack man och lekte. ^{ca} 17 minns ett gränsligt roligt sådant vi hade i Brunsvik. Vi hade verkligen roligt på den tiden. Inga nöjen kostade något, och vi var glada åt att komma samman och sjunga och berätta.

Så var det de religiösa sammankomsterna. Att gå på möte var ett sätt att umgås, där träffade ungdomarna varandra. Och i Torhamn hade vi Godtemplarlogen. Där kom vi samman, drack kaffe, lyssnade på musik, läste lite och sjöng fosterländska sånger. Och ibland hade vi utflykter till en annan loge.

Redan på mors tid var det där med att gå i kyrkan ett slags nöje. Jag har hört berättas, att mor och en vännina kunde gå ända till Jämjö kyrka i sina sockendräkter, och det var allt ett sätt att komma ut och visa sig lite.

Skolan var det dåligt med förr. Morfar gick 8 dagar i skolan, men han ville lära sig läsa, så han gick till en gumma, de kallade Skole - Gertrud, och lärde sig av henne.

På min tid var det 6 års skolgång, med 4 mån. i Torhamn och 4 i Möckleryd vart år. Det räckte med 4 mån. vart år för bar-

nen, men jag gick 8. Lärarna var väl inte så bra. Första året hade jag en som hette Matilda Persson, och andra Ebba Hultkvist. Ebba var utexaminerad lärarinna och för bra för att stanna här, men det året jag hade henne lärde hon mig mer än de andra sammanlagt.

När jag lämnade skolan, så grät jag, för jag ville så gärna fortsätta läsa. Fast Matilda Persson erbjöd sig att bekosta min utbildning till lärarinna, så fick jag inte för morfar. Han tyckte lärarna hade alldeles för lite betalt, de fick ju gå i gårdarna för att få mat för dagen.

Jag kunde heller inte övertala min man, när våra flickor ville läsa vidare, det är först deras barn, som fått det.

Böcker var nog inte så vanliga, men morfar hade. T. ex. en gammal bok, Blekingska historien.

Förr i världen gick man alltid i kyrkan. Och var det så morfar inte orkade, så läste han ur Luthers prostilla, och vi måste vara med och sitta tysta och stilla. Och varje kväll läste morfar aftombön med oss. Helgdagarna helgades verkligen, juldag, påskdag och långfredag, måste vi alltid vara hemma och enda stunden man var utom dörren, var när man gick till kyrkan.

Husförhör hade vi, men de tog nog slut för en 25 år sen. Självt hade jag bara ett sen jag kom hit till Möckleryd, och efter det var det något på Hammar och i Rom.

Det var inte så ofta dop i kyrkan förr som nu. De som hade råd tog hem prästen och hade ett litet kalas sen. Andra

tog barnen till pastorsexpeditionen och höll dopet där.

Begravningarna var egentligen bara storkalas, de allra förnämsta kalasen. Då inbjöds alla i närheten, alla som bodde på på grunden, även torparna. När morfar dog var det 3 dagars fest med kock och kypare. Det sista stora begravningskalaset var för 26 - 27 år sen, när Holgersson i Grebbegården dog. Men nu är det bara kaffe i församlingshemmet, och möjligen lite mat för de närmaste, smörgås eller buljong och pastejer och kaffe.

Jag minns Häst - August sen jag var 10 år gammal. Då gick vi till Truseryd och hörde honom. Det var en grann karl, och det var sång och spel, och många gick nog dit bara för det. Men framgång hade han.